

- en bosbeheer. Wageningen, Vakgroepen Boshuishoudkunde, Bosteelt en Psychologie, LH.
- Maarel, E. van der, en P. L. Dauvellier, 1978. Naar een Globaal Ecologisch Model voor de Ruimtelijke Ontwikkeling in Nederland. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij.
- MacCrimmon, K. R. 1973. An overview of multiple objective decision making. In: J. L. Cochrane and M. Zeleny (eds.). Multiple Criteria Decision Making. Columbia, University of South Carolina Press.
- Mayer, H. 1980. Zur Optimierung ökologischer, waldbaulicher und ökonomischer Faktoren in der Forstwirtschaft Oesterreichs. Internationaler Holzmarkt 71 (25/26): 12-19.
- Richter, J. 1980. Der Wirtschaftswald als Brutbiotop. Allgemeine Forstzeitschrift 35 (8): 191-195.
- Rupf, H. 1960. Wald und Mensch im Gesehen der Gegenwart. Allgemeine Forstzeitschrift 15 (38): 545-552.
- Sewell, W. R. D., and B. R. Little. 1973. Specialists, laymen and the Process of Environmental Appraisal. Regional Studies 7: 161-171.
- Sinden, J. A., and A. C. Worrell. 1978. Unpriced values. Decisions without market prices. Wiley, New York.
- Thampaipilla, J. 1978. Methods of multiple objective planning: a review. World Agricultural Economics and Rural Sociology Abstracts 20 (12): 803-813.
- Voogd, H. 1981. Multikriteria-evaluatie: Instrument voor ruimtelijke planning en onderzoek. Planning 15: 2-16.
- Voogd, J. H., C. Middendorp, B. Udink en A. van Setten. 1980. Multikriteria-methoden voor ruimtelijk evaluatie-onderzoek. Planologisch Studiecentrum TNO, Delft.
- Wedershoven, W. 1982. Een lineair beheersmodel op basis van de kap- en verjongingsbeslissing. Wageningen, Vakgroep Boshuishoudkunde.
- Westra, J. J. 1982. Ecosystemen en bossoorten. Nederlands Bosbouw tijdschrift 55 (4).
- Wieringa, B. 1982. Multicriteriamodellen en hun toepassing in de groene sector, I en II. Landbouwkundig Tijdschrift 94 (6 en 7): 243-252, 274-279.

Summary

The choice of tree species and kinds of forests from a socio-economic point of view.

The elements of choice are demonstrated with the pro-

duction possibility curve concept. The production possibility curve can depict complementary, supplementary and competitive relationships between objectives. A compatibility matrix shows that many forest functions compete. Such a matrix, however, gives only a rough impression of relationships. It does not show whether the competition is of a qualitative, quantitative or spatial nature.

A procedure is developed for the choice of tree species and forest management types. Tree species and forest management type together define the kind of forest. According to Westra (1982) a kind of forest is the visible manifestation of a certain forest ecosystem. With an intertemporal linear programming model alternatives with respect to tree species and forest management types can be generated. This model describes the conversion period: the path in time along which one can come from the present forest stands to the desired ultimate composition of a forest with respect to tree species and forest management types: the steady-state. The steady-state can be developed by the model itself or explicitly dictated to the model. The model maximizes the net present value of the present and future stands, given the constraints. The constraints can be posed by silvicultural considerations or by non-financial goals of management. Alternatives can be generated by changing these constraints. The input, output and constraints of the linear programming model can be used in a multicriteria-analysis in order to choose the best composition of tree species and forest management types. It is not easy to give weights to the several criteria. For a forest these weights have to be appointed in a national forest policy framework, taking into account priorities in other forests as well as opportunities resulting from the site-classes in other forests. Experience has to prove whether multicriteria methods are an acceptable help for the choice of tree species and kinds of forests, not only for the analyst but also for the decision-maker in forestry.

Samenvatting discussie Studiekringdag 1982

1 Inleiding

De discussie werd geleid door Dorresteyn. In zijn inleiding vatte hij de gehouden preadviezen en de erbij horende toelichtingen samen en stelde vervolgens vast dat er met betrekking tot het denken over bos en bos-

beheer een toenemende onevenwichtigheid bestaat tussen theorie en praktijk. De theorie wordt ingewikkelder, terwijl in de praktijk juist behoefte bestaat aan eenvoudige oplossingen. Een en ander is onder andere het gevolg van het feit dat voor het bos in Nederland verschillende, nogal uiteenlopende, doelstellingen zijn

gewenst, waarbij het relatieve belang van iedere doelstelling door verschillende maatschappelijke groeperingen anders wordt gewogen.

De discussie laat zich scheiden in twee onderdelen. In het eerste deel concentreerde zich de discussie rond de ecologische aspecten bij het probleem van de "boom- en bossoortenkeuze". Dit gebeurde aan de hand van de preadviezen van Westra, prof. Zukrigl en Den Boer. Het tweede deel bestond uit een discussie over de toepasbaarheid van multi-criteria-methoden bij keuzeproblemen.

2 Ecologische aspecten

2.1 *Het begrip bossoort*

Het begrip bossoort gaf aanleiding tot nogal wat verwarring. Vragen waren: is bossoort synoniem met bosdoeltype of met bosbedrijfsvorm, is hakhout en populierenbos ook een bossoort en wat te denken van brandhoutplantages? Dit waren met name vragen van Zuiderveen, Borgesius en Van de Winckel. Westra zette uiteen dat de inhoud van het begrip bossoort samenhangt met wat onder het begrip bos wordt verstaan en vooral wat karakteristiek wordt gevonden voor bos. Hij gaat er vanuit dat in het bos het aandeel dood organisch materiaal belangrijk hoger is dan het aandeel levend organisch materiaal en dat het organisch materiaal langzaam wordt omgezet. Het blijft dan natuurlijk arbitrair bij welke verhouding de grens moet worden gelegd. Brandhoutplantages vindt Westra geen bossoort meer, omdat deze toch meer de kant opgaan van een weiland of akker. Hakhout en populierenbos zijn grensgevallen. Westra is overigens van mening dat een ecosysteem niet ophoudt ecosysteem te zijn als de mens zich ermee bemoeit. Wanneer een bos functioneert, met of zonder toedoen van de mens, heeft het kennelijk bestaansrecht en is daarmee een bossoort. Het begrip bossoort is dus niet synoniem met bosbedrijfsvorm. Er kan wel verwarring optreden wanneer voor ieder theoretisch ontwikkelingsstadium in de sylvigenetische spiraal van een bossysteem het woord bossoort wordt gebruikt of wanneer de hele sylvigenetische spiraal wordt bedoeld.

Heybroek vroeg zich af of het begrip bossoort wel nuttig is. Er wordt immers in het preadvies een onderscheid gemaakt tussen boscystemen die wel en boscystemen die niet met energie worden gesubsidieerd, terwijl er geen onderscheid wordt gemaakt tussen in de bosbouw gebruikelijke indeling in rijke en arme groeiplaatsen, waar het bij de planning en het beheer toch om gaat. Westra merkte op dat dat onderscheid natuurlijk wel van belang is, maar dat het een verschil is of een groeiplaats voortdurend wordt voorzien van voedingsstoffen of niet. Een rijke groei-

plaats waar geen toevoer van mineralen meer plaats heeft, zal gestadig verarmen waardoor er een ander ecosysteem ontstaat, met andere woorden het is een op langere termijn niet een zichzelf instandhoudend ecosysteem.

Fanta merkte tenslotte op dat het in Nederland ontbreekt aan een goed bosbegrip. Hij stelde voor een bruikbaar bosbegrip te ontwikkelen aan de hand van een goede groeiplaats- en een goede bostypologie. Op deze wijze acht hij het mogelijk een bosbegrip te formuleren dat zowel bruikbaar is voor de theorievorming met betrekking tot boscystemen als voor de praktijk van de bosbouw.

2.2 *De betekenis van dood hout*

Van Tuyl stelde de vraag in hoeverre dood hout van essentiële betekenis is voor het instandhouden van een boscysteem. Prof. Zukrigl beantwoordde deze vraag en stelde vast dat deze vraag in zijn algemeenheid niet zonder meer beantwoord kan worden. Zo wordt in de praktijk van de bosbouw in Oostenrijk het dode hout uit het (cultuur)bos gehaald. Dit is zelfs bij de wet geregeld. In de bosreservaten blijft al het dode hout liggen. Naar zijn mening is het niet zo dat de aanwezigheid van dood hout zoveel ziekten in het bos tot gevolg heeft en zeker niet in bosreservaten. In meer kunstmatige bossen kan dit wel het geval zijn. Hij is van mening dat in dit verband de middenweg moet worden bewandeld, met andere woorden in kunstmatige bossen kan het om hygiënische redenen zinvol zijn dood hout te verwijderen, in meer natuurlijke bossen zal dit minder nodig zijn. In Oostenrijk is het dode hout overigens van grote betekenis in de bergbossen, want het beschermt de bodem en bovendien zorgt het dode hout ervoor dat de daartussen voorkomende bosverjonging minder gemakkelijk door het wild wordt aangevreten. Ook speelt het dode hout een belangrijke rol bij de verjongingsecologie van de fijnspar, zoals bekend kan de fijnspar zich verjongen op de boomlijken van de fijnspar.

Het spreekt natuurlijk vanzelf dat dood hout ook van belang is voor het voortbestaan van talloze organismen in het bos. Volgens prof. Zukrigl zijn er niet zozeer bewijzen dat dood hout strikt noodzakelijk is als wel plausibele overwegingen. Koop zou toch graag in dit verband een onderscheid willen maken tussen oerbossen (bosreservaten) en cultuurbossen. Immers in oerbossen blijft al het hout liggen en in cultuurbossen wordt hoe dan ook hout geoogst: in ca. 100 jaar gaat er toch gauw zo'n 1000 m³ hout uit. Voor de instandhouding van het oerbos moet al het dode hout in het bos blijven. Voor het cultuurbos valt het te overwegen juist veel dood hout te laten liggen om de bodemrijping op een hoger niveau te brengen. Als voorbeeld noemde

hij de stikstoffixatie door bepaalde organismen die van grote invloed is op het stikstofgehalte van de bodem en daarmee op het vochtgehalte en de voedingstoestand van de bodem. Dit proces is van groot belang voor een verbetering van de groeiplaats en daarmee voor de duurzame instandhouding van het bos. Dat wil volgens Koop overigens niet zeggen dat vanuit de natuurbehoudsdoelstelling overal het dode hout in het bos moet blijven liggen. Het natuurbehoud streeft juist variatie na en vindt alle ontwikkelingsstadia van het bos van belang waaronder primitieve stadia van bosontwikkeling.

2.3 *Bosontwikkeling, windworp en hoge wildstand*

Naar aanleiding van het windworppatroon, zoals behandeld in het preadvies van prof. Zukrigl, merkte prof. Werger op dat hij een studie had gelezen over windworppatronen in het oerbos Bialowieza waaruit zou blijken dat de fijnspaar daar niet natuurlijk was. Prof. Werger vroeg in welke mate studie van windworppatronen bruikbaar zijn om na te gaan in hoeverre boomsoorten in een bos natuurlijk zijn. Daarop aansluitend vroeg hij of het van andere oerbossen bekend is dat deze gedurende langere tijd een periode van onnatuurlijkheid hebben gekend, bijvoorbeeld onder invloed van een hoge wildstand. Belangrijk is dan te weten wat de invloed is van een dergelijke onnatuurlijke periode op de bosontwikkeling in zogenaamd oerbos.

Prof. Zukrigl stelde zich sceptisch op tegenover de bruikbaarheid van windworppatronen. Hij was van mening dat de fijnspaar op zich gewoon gevoeliger is voor windworp dan veel andere boomsoorten. Daarnaast is het zo dat in maart en oktober de bodem goed vochtig is waardoor de verankering van de bomen met name die van fijnspaar minder is. Ook in het Oostenrijkse oerbos Rothwald wordt de fijnspaar makkelijk geworpen. Prof. Zukrigl kende wel voorbeelden van de invloed van een te hoge wildstand op de bosontwikkeling. Als voorbeeld noemde hij de ontwikkeling van een eikenbos met een hoge wildstand van wilde zwijnen. Daardoor trad er geen verjonging meer op van eik, maar wel van haagbeuk. Hier is dus sprake van een wisseling in boomsoort onder invloed van een hoge wildstand. Dit verschijnsel is ook bekend van oerbossen in Joegoslavië. Niet in alle gevallen is een wisseling in boomsoorten een gevolg van een hoge wildstand. Andere factoren kunnen zijn: een verandering in het klimaat, de aard van de humus e.a.

2.4 *De rol van de factor tijd bij de bosontwikkeling en de nichevorming.*

Van Goor was het opgevallen dat met snelgroeiende boomsoorten al sneller een bos verkregen kon worden met de fysiognomie van een oud bos dan met lang-

zaam groeiende boomsoorten. Hij refereerde aan een proef in de Bommelerwaard waarin twee bospercelen waren aangelegd: één met een langzaam groeiende boomsoort en één met een snelgroeiende boomsoort. Na tien jaar had het laatstgenoemde bosperceel al duidelijk de fysiognomie van een ouder bos met de daarbij behorende ontwikkelingen. Het bosperceel met de langzaam groeiende boomsoort was nog in een veel jonger stadium van ontwikkeling. Van Goor vroeg zich af welke rol de factor tijd speelt bij het vormen van ecologische niches. Hij veronderstelde dat de factor tijd een niet zo belangrijke rol speelt.

Westra ging hierop in en was ook van mening dat de vorming van niches vooral door de bosopstand zelf wordt bewerkt en niet zozeer door de tijd. Of de niches ook bezet worden is een ander probleem. Deze worden alleen bezet wanneer organismen in de omgeving aanwezig zijn. Gaat het om een geïsoleerd bos dan mag verwacht worden dat het zeer lang zal duren voordat deze niches bezet worden. Van Goor concludeerde hieruit dat het groeistadium van het bos belangrijker is dan de tijd wanneer het gaat om de ontwikkeling naar een volwaardig boscysteem.

Prof. Werger merkte hierover op dat niet twee begrippen door elkaar moeten worden gehaald. Het begrip niche is een heel ander begrip dan het begrip habitat of standplaats. Het begrip niche is een functionele grootheid. Bij nichevorming spelen verschillende processen van verschillende aard en intensiteit een rol. De processnelheid heeft wel te maken met de factor tijd, de procesintensiteit niet. Daarom is een niche wel degelijk door de tijd bepaald.

2.5 *De betekenis van stamtaalreductie*

Arnoldussen had uit het preadvies van Den Boer begrepen dat stamtaalreductie geldverspilling zou zijn. Dit mag dan misschien juist zijn in ongelijkjarige bossen met een plenterachtige structuur, maar vragensteller vroeg zich af of dat ook gold voor de gelijkjarige bossen zoals we die in de polders kennen. Als daar geen stamtaalreductie plaats heeft, wordt de H/D-verhouding wel erg hoog waardoor de opstanden gevoelig worden voor sneeuw- en winddruk.

Den Boer is van mening dat er in het algemeen in de stakenfase al een aanzienlijke spreiding is in hoogte en diameter en dat een stamtaalreductie van 30 à 40% niet nodig is, mits alleen de toekomstbomen worden vrijgesteld. Arnoldussen is echter van mening dat bedoelde spreiding in hoogte en diameter in de polderbossen nog niet voorhanden is. Den Boer antwoordde dat juist zoveel bomen in een bepaalde fase van de bosontwikkeling moeten worden weggenomen dat er nog voldoende bomen overblijven om het gewenste einddoel te bereiken. Bijvoorbeeld het bevorderen van

ca. 400 bomen. Vaak wordt echter 30% tot 40% van het stamtal weggenomen. Het door Den Boer voorgestelde systeem zou hij geen stamtaalreductie willen noemen.

3 Multi-criteria-methoden (m.c.-methoden)

De discussie over de toepasbaarheid van multi-criteria-methoden vond plaats aan de hand van twee stellingen uit Filius' preadvies. De ene stelling luidde: bij de boom- en bossoortenkeuze dient eerder te worden uitgegaan van conflicten dan van harmonie tussen doelstellingen. De andere stelling luidde: multi-criteria-methoden zijn een bruikbaar hulpmiddel bij de boom- en bossoortenkeuze. De discussie had vooral betrekking op de tweede stelling.

3.1 *Het rationaliteitsprincipe van de m.c.-methode*

Nas merkte op dat de door Filius geschetste methode een zeer rationele benadering is, want stap voor stap wordt er tot een keuze gekomen. Vragensteller was echter van mening dat dit in werkelijkheid niet zo gebeurt. Bij de keuze spelen vaak ook niet-rationele motieven een rol. Vaak wil men gewoon iets. Bovendien is een keuze cultuur bepaald. Het gevaar bestaat dat de multi-criteria-methode in de praktijk wordt gebruikt als manipulatief hulpmiddel, aldus een opmerking van Treep. Filius is het er mee eens dat de keuze inderdaad cultuur bepaald is, maar dit moet als het goed is tot uiting komen in de gewichten die aan de doelstellingen worden toegekend. Door het toepassen van m.c.-methoden wordt de beslisser gedwongen zijn uitgangspunten expliciet te formuleren en dit zal in de praktijk vaak een barrière blijken te zijn. Of zoals de discussieleider samenvatte: de beslisser moet duidelijk maken wat hij wil en dat wil hij nooit! Filius is echter van mening dat dit geen reden is om m.c.-methoden af te wijzen. M.c.-methoden passen goed bij moderne planningsprocedures. Er moet echter voortdurend worden teruggekoppeld naar de uitgangspunten en de gehanteerde gewichtenset. Het voordeel van de methode is dat alle overwegingen expliciet moeten worden gemaakt.

3.2 *"Niets doen" en boom- en bossoortenkeuze*

Van Dijk vroeg aan Filius wat er gebeurde als in zijn modellen het aantal m³ hout werd vervangen door geld. Vragensteller vond dat dan de situatie heel anders uitpakt en dat het dan wellicht zinvoller is om, in een aantal gevallen, als uitgangspunt te kiezen "niets doen". Als voorbeeld noemde hij het bos op holtpodzolgronden. Als daar "niets gebeurt" ontstaat een bos-type dat zowel aantrekkelijk is voor het natuurbehoud

als voor de recreatie en bovendien zou er regelmatig berk gekapt kunnen worden die daar natuurlijk (is gratis) verjongt. De enige kosten zijn dan de oogstkosten. In een dergelijke situatie is er harmonie tussen de doelstellingen. Filius vond dit een interessante gedachte en vindt dat er in Nederland weinig aandacht is besteed aan de consequenties van "niets doen". Hij refereerde aan een Duits onderzoek van prof. Speidel die deze consequenties had berekend. Uitgangspunt bij deze studie was na te gaan wat de kosten zijn als er geen gerichte maatregelen ten behoeve van de houtproductie meer worden gedaan; er vanuitgaande dat de duurzaamheid van het bos wordt gehandhaafd. Met deze duurzaamheid werd overigens bedoeld dat op wat langere termijn de houtproductie wel weer mogelijk is. Dit betekent dat gedurende de periode van "niets doen" de infrastructuur t.b.v. de houtproductie wel gehandhaafd diende te blijven! Dit kost natuurlijk geld. De conclusie van prof. Speidel's studie was dat deze kosten vrij hoog zijn zodat het verstandiger was om maar wel hout te produceren!

De moeilijkheid hierbij is natuurlijk wat precies onder "niets doen" moet worden verstaan, aldus Filius.

Koop vroeg zich af of het wel zinvol is na een bepaalde tijd weer terug te kunnen komen op andere functies. Vragensteller wees er in dit verband op dat het moeilijker is om van een houtproductiebos een natuurbehoudsbos te maken dan omgekeerd. Dit "zig-zaggen" met betrekking tot functievervullingen van bos leidt toch niet tot een voor een bos gewenste situatie, zoals de voorzitter van de Studiekring in zijn inleiding reeds betoogde. Filius stelde echter dat voor het bereiken van een doelbos toch plannen gemaakt moeten worden. Dat zal altijd moeten gebeuren op grond van de beschikbare kennis. Na bijvoorbeeld tien jaar moet het plan weer worden bijgesteld in verband met nieuwe inzichten; daar ontkom je niet aan. Daarom dient bij de planvorming ook een zekere mate van flexibiliteit te worden ingebouwd. De Wit merkte op dat uit deze discussie blijkt dat goed omschreven moet worden wat de inhoud van de gehanteerde begrippen is en welke criteria in een m.c.-methode worden gebruikt. Ook de effecten van maatregelen en doelstellingen dienen goed geanalyseerd te worden. Dit is het werk van analisten, de rest is politiek. De Wit vond dat Filius al een concessie had gedaan omdat hij in zijn preadvies voorstelt maar met een ordinale schaal te werken in plaats van met een cardinale schaal, omdat er te weinig harde gegevens beschikbaar zijn. Het is de taak van analytisch onderzoek om juist wel harde gegevens boven water te krijgen, aldus De Wit.

3.3 *De m.c.-methode en het "gemiddelde" bos*

Koop vroeg zich af of het niet zo is dat door het toepas-

sen van m.c.-methoden overal een soort "gemiddeld" bos ontstaat: multi-functionaliteit op de vierkante meter. Filius is het hier niet mee eens omdat het afhangt van de gewichtenset die wordt gekozen. Zeldzame bossen kunnen bijvoorbeeld een hoge waarde krijgen en worden aangewezen als bossen met alleen een natuurbehoudsfunctie. Daarnaast is het al, zoals reeds eerder door Filius betoogt, dat een zekere mate van flexibiliteit in de planvorming aanwezig moet zijn.

3.4 De m.c.-methode en het omgaan met onkunde

Swallengrebel vroeg hoe nu moest worden omgegaan met het gebrek aan kennis over de bosontwikkeling in Nederland, laat staan dat we weten hoe het zogenaamde bosdoeltype gerealiseerd moet worden. Vaak worden keuzen toch gevoelsmatig gemaakt (zie ook 3.1.). Filius is van mening dat dit ook een moeilijk probleem is, maar dat mag niet betekenen dat je maar niets doet. Ook gevoelsmatige keuzen moeten expliciet worden gemaakt. Den Boer is in verband hiermee van mening dat niet teveel aan de computer moet worden overgelaten, maar vindt dat je als bosbeheerder zelf de bosontwikkeling op papier moet zetten (schetsen). Natuurlijk wel op grond van beschikbare kennis. Hij is van mening dat je op die wijze toch op goede gronden aan kan geven hoe het bos er uiteindelijk uit zal gaan zien.

Van Goor is van mening dat het weliswaar moeilijk is, maar het is de taak van de bosbouw hieraan vorm te geven. Hij benadrukt het feit dat de bosbouw er is ten behoeve van de samenleving. De wensen van de samenleving met betrekking tot het bos moeten worden vertaald naar hoedanigheden of eigenschappen van het bos. Filius is het hier wel mee eens, maar stelt dat het een moeilijk probleem blijft om vast te stellen wat nu precies die maatschappelijke wensen zijn. Dit wordt nog bemoeilijkt door het lange termijn aspect in de

bosbouw en de daarmee samenhangende kosten.

3.5 Conflictmodel versus harmoniemodel

Lammerts van Bueren merkte op dat het van belang is in de fase van integratie een conflictmodel te hanteren, maar dat in de integrerende of uitvoerende fase beter uitgedaan kan worden van een harmoniemodel, omdat anders de kans groot is dat men in conflicten blijft steken en geen beheer meer mogelijk is. Een moeilijkheid is wel om aan te geven wanneer de analytische fase ophoudt en de integrerende fase begint. Vragensteller is overigens van mening dat de eisen vanuit de houtproductie en het natuurbehoud nog onvoldoende zijn geformuleerd. Zolang deze sectorbelangen niet voldoende duidelijk zijn, is het moeilijk te plannen.

3.6 De m.c.-methode en particulier bosbezit

Daarnaast zou vragensteller een duidelijk onderscheid willen maken tussen bos van de overheid en dat van particulieren. Hij is van mening dat wanneer het gaat om de boom - c.q. bossoortenkeus bij het particulier bosbezit gevoelsmatige overwegingen een grotere rol kunnen spelen dan bij het overheidsbezit. Dit omdat de belangen anders liggen. Zuiderveen Borgesius vroeg tenslotte nog aan Filius in hoeverre m.c.-methoden bruikbaar en betaalbaar zijn voor de particuliere bosbouw. Filius is van mening dat m.c.-methoden ook voor de particuliere bosbouw geschikt zijn, want er zijn ook methoden die met de hand zijn uit te voeren. Het is dus niet zo dat er een computer nodig is. De met de hand uitgevoerde methoden geven weliswaar minder informatie dan meer ingewikkelde methoden, maar ze zijn toch al nuttig om te komen tot een goede planvorming.

J. K. R. van den Wijngaard

Examen leerlingwezen Bosbouw en Cultuurtechniek

Het bestuur van de Stichting Praktijkonderwijs en Leerlingwezen voor Bosbouw, Cultuurtechniek en aanverwante vakgebieden maakt bekend, dat de eindexamens voor de primaire opleidingen van het leerlingwezen met als vakrichtingen: bosbouw, landschapsbouw, recreatie, cultuurtechniek, gehouden zullen worden in de week van 29 augustus t/m 2 september 1983.

Toelating tot het examen:

a ingeschreven leerlingen die de 2-jarige primaire opleiding hebben gevolgd

b op grond van art. 8, lid 1 Examenbesluit Leerlingwezen 1972, waarin staat: "Niet-leerlingen kunnen ter beoordeling van de centrale examencommissie tot het examen van de primaire opleiding worden toegelaten, indien zij tenminste één jaar langer dan de normale duur van de opleiding volgens het leerlingwezen, die voor hen zou hebben gegolden, in het desbetreffende beroep werkzaam zijn geweest."

Het diploma leerlingwezen is een toelatingseis voor een eventuele vervolgopleiding.

Aanmeldingen voor het examen dienen vóór 31 mei 1983 te worden gezonden aan: De directeur van de Praktijkschool voor Bosbouw en Cultuurtechniek, Koningsweg 35e, 6816 TG Arnhem (Schaarsbergen)